

Mirko
Zupančič

Portret generacije III

OB POEZIJI IN POETIKI DANETA ZAJCA

Dane Zajc se ne bo sprijaznil s »poklicnimi razlagavci besedil«. Takole razmišlja v svojem eseju *Igra besed in tišin*: »... Vrednost pesmi ne morejo določiti poklicni razlagavci besedil, ker poklicni razlagavci besedil še posebej ne morejo najti kontakta s pesmijo, ker je pričevanje o tistem duhu od spodaj, kjer živi človeško mrgolenje. Čeprav poklicni razlagavec besedil včasih odkrije pesem, ki je bila pozabljena, po krivici prezrta, ni njegova zasluga s tem nikakor dokazana, saj je njegovo delo takšno, da za pesem nič ne pomeni, in je od nje tako oddaljeno, kot je častiljivi poklic razlagavca besedil oddaljen od klavrne eksistence tistega, ki pesmi piše. Usoda pesmi se dogaja drugod. Ne na institucijah, ki si jo hočejo prisvajati, ki hočejo njeno nastajanje in izginevanje povezati ali celo stlačiti v sozaroto z lažnivimi družbenimi in narodnimi svetinjcami...«

Teh stavkov pesnik ni zapisal kar tja v tri dni in za svojo zabavo. Saj Dane Zajc ne odkriva v življenju prav nič zabavnega. Pesništvo zanj ni »poklic«, je pa prekleto povezano s človekom in njegovo usodo. Moč, dar in pogum, da kdo zapiše svojo pesem in jo ponudi drugim, vse to je zunaj poklica, ki človeka pripelje do pokojnine. To je soočenje s svetom, je spopad s svetom in je tudi čustvena misel o drugačnem svetu. Pesem je po svoji naravi zelo stroga. Ne moremo ji blizu z vsakdanjim jezikom, ne moremo si privoščiti šolske »obnove« pesmi. Kako neboljen bi bil Prešernov sonet o rojstni vasi, če bi ga spremenili v »prozo« in mu odvzeli njegovo pesništvo. Ampak tega na svetu nihče ne počne. Poezijo kakopak uporabljamo in izrabljamo. To pomeni, da nam je še kako blizu. Hudo bo v prihodnosti, ko bodo (če bodo) vsa pesniška hrepenenja umrla. Še zmeraj je vprašanje, kakšne so moči in meje znanosti o poeziji. Morda bo izbruhnila idealna teoretična prihodnost: »dešifrirali« bomo ta hudičev, skrivnostni pesniški jezik, ki se tako nepremišljeno izmika znanosti. Prihodnost obeta, da bo vnesla red v zmedo. Sestav pesmi bo jasen kot geometrični sestav kristala. Odpadel bo zgodovinski, psihološki in socialni »balast«, ostala bo samo čista pesem, ki jo bodo mravlje do kosti oglodale.

Dane Zajc je v citiranem eseju napisal tudi stavke, ki so, vsaj zame, zvezani z njegovo poezijo. Obnovil jih bom zavoljo osebne in nekoliko paradokсне misli, ki me preganja ob poeziji. Vsega poezija ne razodeva. Takšno dokončno razodevanje bi bilo zares tako dokončno, da bi bilo že zunaj človekovih možnosti. Na koncu koncev tudi Prešerna ne jemljemo zgolj in samo kot pesniški pojav, ampak razmišljamo tudi o tem, kaj je njegova pesem moralno, socialno, narodnostno itn. pomenila. Usoda osebnosti je zvezana z zgodovino, v potek zgodovine sodi tudi pesem. Dane Zajc piše: »Usoda pesmi je zvezana z besedo. Veliko je bilo v zadnjem času napisanega o stiski jezika, nič o tem, zakaj lahko tisto, kar je ubesedeno, uniči

doživetje tistemu, ki je pesem napisal. Zakaj ga beseda zropa, zvotli. Je to zaradi moči besede? Je skrivnost skrita v tistem predzgodovinskem tabuju, ko verniki niso smeli izdati imena svojega boga in ko nekateri niso smeli boga niti poimenovati? Najbrž so že zdavnaj spoznali roparsko grabežljivost besede in njeno občutljivo lastnost, da se zelo hitro kvari. Z njo seveda njena vsebina. Ali bolje: vsebina kar pade iz svoje posode — besede, ki je naenkrat piškava. Rečenico »Povej mi ime svojega boga, in ubil te bom« lahko z drobcem samovolje razlagamo s svetostjo nekaterih besed, ki jih ne smemo zgovarjati, da bi ne zgubile svoje moči. Zagotovo pa lahko sem prštejemo zapoved »Ne imenuj po nemarnem božjega imena.«

Usoda pesmi je zvezana z besedo! Beseda nosi ves pomen, težo, lepoto, tudi odgovornost in posledice. Beseda je bolj izpostavljena, kot so druge umetnosti. Beseda lahko »z drobcem samovolje« sproža tudi dogodke, ki niso umetniške narave. Današnji slovenski pesniki se še posebej ukvarjajo z besedo, tudi teoretično in eksperimentalno. Seveda so to počeli tudi njihovi predniki. Gre le še za posebne odnose do jezika, ki jih odkrivata novejša znanost o jeziku in poeziji. Današnja znanost o besedni umetnosti, ki hoče biti zelo eksaktna, ponovno razmišlja o enoti vsebine — ideje in forme. (Zelo vplivna je Lotmanova strukturalna poetika.) Zajčev esej o igri besed in tišin je originalen in jasen. Dragocen je še posebej zato, ker pesnik govori o poeziji. Tudi v intervjujih so Zajčeve sodbe o poeziji lucidne, samostojne in oborožene z znanjem. Zajčeva poezija in poetika razodevata misel, ki tudi Lotmanu ni tuja: verze pišejo pesniki zato, da bi povedali več, kot lahko pove proza. — Zapletena sestava pesniškega besedila torej ni zunanji okras, temveč sredstvo, ki omogoča izraziti (oblikovati, modelirati) najbolj temeljne pojave življenja. Jalovo bi bilo prizadevanje, ki bi hotelo pesnika izključiti iz narave, ga odtujiti samemu sebi, pa še vsemu, kar ga obdaja. Pesnik in njegova pesem sta naravna pojava, sta drevo in zvezda.

Pesmi Daneta Zajca, podobno kot še veliko dobrih pesmi generacije, sopotnika naravnost potaplja v kompletnost in kompleksnost sveta. Zajc nam je ponudil svojo pesem, ta pesem je že drugo desetletje navzoča v srcih in mislih ljudi. Tudi literarna znanost, od Borisa Paternuja do Tarasa Kermaunerja, je njegovi poeziji posvetila zelo vredno, strokovno pozornost. Moj namen je skromnejši, zares sopotniški. Zajčeva pesem mi vsiljuje tudi posebno »metodo« doživljanja. Razodeva se mi kot celota, tako rekoč brez kronoloških meja. V to me nekako sili tudi knjiga *Glava sejavka*, izbor iz pesnikovega petnajstletnega ustvarjanja. Ta izbor strnjeno in zelo pregledno kaže, da pesnik ne piše priložnostno posameznih pesmi, ampak je vse skupaj ena Pesem kot drama o svetu.

Ljudje umirajo in niso srečni.

Poezija (ustvarjalnost) ne prenese nihilizma. Pesem je nepretrgano ustvarjalno dejanje, je pojav, ki hoče živeti. Če ne bi bilo tega hotenja, tudi pesmi ne bi bilo. Zajčeva pesem izraža to hotenje zelo radikalno, zelo dramatično. Vsa je potopljena v nasprotja, konflikte, kontraste. Zato tudi njegova dramatika ni zunaj celotnega opusa! (Drugo je vprašanje, če smo to dramatiko že sposobni uprizoriti. To je stvar naše lenobnosti. Oder 57 je uprizoril Otroka reke z izjemnim uspehom!) — Ustvarjalnost Daneta Zajca

izhaja iz »minus pozicije« zato, da lahko zaživi v dialektiki, s tem pa seveda tudi v življenju. Pesnikove minuse ukazuje strastna, besna in ogorčena ljubezen do človeštva. Nenadoma pa se ti minusi, po dva in dva skupaj, spremenijo v pluse. Začetna »minus pozicija« se je že zdavnaj pojavila v (naši) poeziji; v turobnih tonih nekaterih naših ljudskih pesmi in še posebej pri Prešernu. Naravno je, da pesništvo ne more živeti samo iz danega (sprejemanja življenja in njegovih konvencij), ampak tudi iz neznanega. Stop iz nič v življenje je zmeraj nov, zato ga spremljajo različne travme. Dane Zajc je to storil po svoje, z dramatičnim stopnjevanjem, ki mu ne moremo uganiti konca. V tem je lepota, moč, izvornost njegove pesmi. Govorimo in pišemo tudi o »némosti« poezije. Če ta »némost« ni izmišljotina, jo bo teorija primerno razložila. Zajčeva pesem je zelo glasna in agresivna. Trpnosti ne prenese, še tam, kjer bi lahko obstala v vdanosti, jo poganja naprej ostro, nemirno in netolerantno pesniško besedišče.

Vse primerjave so tvegane. Včasih so resnične, včasih so možne, večkrat pa so tudi ponesrečene. Zato ne bi rad Zajca primerjal s Camusom, ker bi tudi Camusa lahko primerjal s kom drugim itn. So pa določeni naravni pojavi, ki ustvarjajo soglasja in sozvočja. Recimo to, da ljudje na svetu umirajo in niso srečni. To dejstvo je pogoj za revolto, v imenu te revolte se dogajajo socialne in pesniške revolucije. Znotraj literature je tak primer Prometejev upor, pa tudi pogled v nebo Andreja Bolkonskega, ko ranjen leži na bojišču. Danes tudi ponovno govorimo o »čisti« poeziji, ki da je brez vsega socialnega, moralnega, subjektivnega itn., torej tudi brez ideološkega. Če bi hotel biti ekstremist, bi rekel: kadar poezija omaga, nastopijo (čisti) helenizmi. Prav nič nimam zoper »čisto« poezijo, naj živi. Vendar menim, da bo »čista« poezija možna le v trenutku, ko bo svet čist. Ta pa najbrž ne bo nikoli. V tem primeru bi lahko poezija postala čisto ugodje, lepota, jezikovna, grafična itn. bravuroznost. Postala bi umetnost, ki bi zares zadoščala sama sebi. Postala bi zabavna. (Nekoliko humoristično: poezija še ni kakšna vdana, potrpežljivo ponujajoča se devica, ki čaka, kdaj jo bo kdo pre-bral, nato po-bral in postoril še vse, kar se mu bo poljub-ilo.)

Te stvari sem zapisal nekoliko bolj drastično prav zavoljo »nečistega« sveta, ki ga s silovito močjo razodeva ustvarjalnost Daneta Zajca. To pa je moč polne kreativne navzočnosti v svetu, ki se bori zoper ubijalski potek zgodovine. Pesem *Ubijavci kač* zaključuje Zajčevo pesniško zbirko z istim imenom. Pesem je premišljeno dana na to mesto. Predstavlja enega najbolj dognanih jeder zbirke. Pretresla me je, prevzela, izrabila je vso odmevnost spremljevalca poezije. Spravila pa me je tudi v zadrego. Z nekaterimi iztrganimi citati se je ne da ponazoriti, vsebine pa tudi ne morem »obnoviti«. Naj ponovim samo tri verzke kot gonilo za naprej:

Vsakdo ima svojo kačo in svojo zvezdo.

Ampak zvezde samo včasih z nevidnim žarkom prebodejo list v goščavi naših trenutkov.

Do takšne pesniške formulacije, verz za verzom gradi trivrstični zaključek umetnine, se je lahko prebila samo neludistična osebnost. Kača je tu, vsem namenjena in vsem dodeljena. Ljudje so mrtvi, a še zmeraj imajo rano, »neznatno kot cvet lakote na višnjevih ustnicah«. Ljudje umirajo in niso srečni. Drug drugemu ponujajo svoj smrtni pik in se nenehoma mučijo

skoz ubijalstvo zgodovine. In spet je še zvezda, oko, ki je »pripeto v srce vesolja«, to sveti v naše trenutke. Konca ni, ker je tudi poezija med tistimi bojevniki, ki konec onemogočajo. Saj kar naprej tiči prst v tvor nesmisla. Pesem je proletariat. Je: »... pričevanje o tistem duhu od spodaj, kjer živi človeško mrgolenje... Pesem je brez izmerljivih koristi. Brez tistih, na katere smo tako naučeni, da vrednotimo vsak svoj postopek po njegovi učinkovitosti, zaradi česar je naše svetlikanje na svetu grenko in zaradi česar je tudi nastala beseda razočaranje pa seveda tudi beseda korist. *Višja zavest* (podčrtal M. Z.) o svetu nam prišepetava, da plačila za naše delo ni. Da je plačilo edinole v razdajanju tistega, kar smo prejeli brez kakšne posebne zasluge, v razdajanju svojih darov. Druga alternativa je, da darov ne razdamo, da jih nedotaknjene odnesemo s sabo v grob. Ta se upira etiki življenja, čeprav življenje nikjer ne kaže, da mu je naša navzočnost potrebna. Potrebnost svoje navzočnosti si izsilimo ali si jo vsaj izmislimo. Na robu tega izmišljanja je pesem. Ki kaže stanje naše moči. Ki pripoveduje o tistem, o čemer ne smemo misliti, če nočemo omahniti v praznino, ki nas obdaja. Torej je pesem brez koristi, saj nas odvrča od tistega, kar je edino neizogibno: od tega, da bi razširjali prostor, v katerem bomo lahko uveljavili svojo dinamičnost.« (Igra besed in tišin.) — Pesnik je zaljubljen v pesem. Pesem ni koristna in ne širi prostora, a je nujna. Ne bi bilo etično, če je ne bi bilo! Verzi o kači in zvezdi bi bili lahko povsem nezanimivi in prezrti, če ne bi bili pesem. Denimo, da bi kdo zapisal: v življenju ljudi je nekaj grdega in nekaj lepega. Lepih trenutkov je pravzaprav zelo malo. — Tega se nekako vsi zavedamo, čeprav se morda motimo, ker vsega tega še nismo izmerili. Kača in zvezda pomenita v pesmi veliko več: nemožnost in možnost življenja. Ali: ubijaj, da boš živel, ne ubijaj, da ne boš živel. In še nekaj je takih variant. To je tista coprnija, ki se ji pravi pesniški jezik, dar, da se stvari povejo samo tako kot v poeziji. In tu je spet moč poezije, ki je prej izsiljevanje kot némost. Poezijo moraš poslušati, ker je njen jezik zmeraj nov. Brez izvirne govorice, da »zvezde samo včasih z nevidnim žarkom / prebodejo list v goščavi, naših trenutkov«, ne bi stvari dobile pomena, kot ga v pesmi imajo. Ne bi bilo »višje zavesti«:

Pridite jutri ali pojutrišnjem,
ali še bolje: ob letu razpadanja sklepov.

Ker: ajd se je zakrknil v vaših členkih.

Ker: ajd se je zabramoril v makovi glavi.

Ker: ajd bo zvrvel vojsko med makovimi semeni.

Ker: ajd bo skregal skalo s kostjo.

Kako komplicirana in uničevalska situacija. Beseda je roparsko grabežljiva, pesnika zropa, zvotli. Pesnik je žrtev besede. Zaveda se njene moči, mora jo uporabiti. To ni mistika ali romantični kult poeta, to je dar, ki sili na dan. Pri Zajcu sili na dan kot konflikt in dramatičnost, živi v stalni napetosti. Kdorkoli in karkoli je že ta Ajd, barbarska rušilna prasila v človeku, princip Zla, pa še kaj tretjega, stalno je napadalen. Kar naprej »intrigira«. Ajd se je naselil že v začetek Zajčeve poezije, brez nehanja človeka skuša in preizkuša. Ajd ima svoje privržence uničevanja. Ima kače vseh vrst, volkove, hijene, in še podobne živali. Predvsem vse tisto, kar pokončuje bolj šibka bitja v naravi. Zato se tudi narava sama po sebi ne kaže kot lepa narava

(ponosne smreke, sončna jutra itn.), ampak je v glavnem nabita z uničevalskimi energijami. V njej vlada prav biološki boj za obstanek, po sistemu, da velike ribe žro majhne. Te so potem samo še mrtve in nepremične stvari. Toda! Tu je še človek kot neznanka. Je človek kot sestavina brutalne narave, a tudi človek »višje zavesti.« Na tej točki se Zajčeva poezija upre nihilizmu, nazorno pa govori o tem tudi pesnikova misel o poeziji. In zakaj ne bi najprej poslušali avtorja, zakaj mu ne bi verjeli? Takole pravi v intervjuju v Telegramu leta 1969: »Čovjek je nosilac objave, vjesnik svojeg bivanja, isuviše ugrožen od okoline, da bi mogao govoriti samo o sebi, da bi se dokopao do sebe. A pjesnik u stihovima govori o svojem bivanju, i živi dok ne umre od smrti koja znači kraj duha. *Dokle god bude spoznavao i dešifrirao svoje spoznaje riječima zgnusnutim u stihove, neće moći vjerovati da je ništa jedina istina i sadržaj svijeta.*« (Podčrtal M. Z.)

Zares se nam ponujajo v Zajčevi poeziji »ubijalski« verzi, ki jih lahko uporabimo za citate, že kar od prve zbirke naprej: Le v uničenju je mir in ljubezen, / le v uničenju je neskončna zvestoba, mrtve stvari ljubijo z mirom večnosti, o biti skala v polju / tvoje ljubezni. (Biti kaplja.) — In žrite srce. / Odveč mi je moje srce . . . (Modrasí.) — In če je kje na svetu človek, ob katerem ne boš več sam, je to človek, ki ga ni, / je sled kazavca tvojih misli, / ki riše razkrojene obraze / v sivo puščavo kamenja. (Sončni ostrž.)

Res je tudi, da vsebuje Zajčeva pesem marsikaj »odtujevalnega«, da jo napajata groza in tesnoba, včasih že kar spakedrana slika sveta. Dane Zajc je zavrgel, ni bil edini, bil pa je zelo oster, tradicijo klasičnega humanizma. Tistega, ki je jemal človeka kot vrednoto kar apriori in abstraktno, brez upoštevanja dialektičnih nasprotij. Ne moremo pa tudi prezreti, da pripada pesnik generaciji, ki noče mimo moralnega, socialnega, osveščujočega itn., skratka, mimo idealov. Pripada generaciji, ki ji poezija še pomeni izpoved in opredeljevanje za vrednote. (Ponovno opozarjam na Zajčeve teoretične spise.) Različno je to reagiranje pri različnih pesnikih, ampak je navzoče. — Zajc je v generaciji silovito in izvirno gradil svojo pesem, v njenem notranjem razvoju se kažejo izjemne finese: začetnega uporništvá, ki je zaznamovano z zelo konkretnimi odzivi, meditacijami, izjavami itn., polagoma ni več. V zbirki *Ubijavci kač (Potohodec že po formi sodi v dramatiko)* so vse pesmi prav nekakšne osebe in dejanja tragedije. Povezave med besedami so samó čistost prikazovanja, so čista bit:

V močvirju, kjer živiš, ni nobene nevarnosti.
Nobene zate.
So samo nevarnosti vsega.
Vendar ni nevarnosti, ki bi jo ubil
ali bežal pred njo.

Do teh in podobnih formulacij pa se dvigne njegova pesem v zaporedju *nasprotij*. Ne kot metafizični boj med Dobrim in Zlim, temveč kot pojav v naravi in zato tudi v človeku. Vse to sproža takšne posledice, da se pesnik, spričo rezultata raziskav, ki jih je sam začel, zgrozi. Le pesem zdrži nasprotja, ali zajezí katastrofo, z močjo jezika — poezije.

Primer: Boril se bo s sabo. / Roka bo iztrgala roko. / Noga se bo zapletla z ного. / Glas bo vstal proti glasu. / Glas bo požiral glas. (Iz cikla *Gotska okna.*) — Ni reči, ki bi bila tvoja. / Reci skali, naj bo tvoja, in

skala ti bo / izpovedala, kako te sovraži. / Reci meglam svoj ljubim / in megle te bojo prezirale. / Objemi suho drevo z rokami, / ki so preperale od prekletstva samote / in suho drevo se ti bo smejalo s posušenim glasom. / Potem se ulezi med kamenje / in reci kamnu pod svojo glavo: / Brat. Sam sem kot ti, moj brat . . . (Iz cikla Sončni ostriz.)

To *nasprotje* (konflikt, dvojnost, tudi sovraštvo) se kaže že kot metoda pesnikove inspiracije. A vse to ima globoke korenine. Če nekaj želiš, drugi pa tvoji želji reče ne, je vsega konec samo za trenutek. Želja in zanikanje imata tudi drugačne, nasprotno možnosti, ker se nadaljujeta. Iz tega jedra črpa pesnikova umetnost presunljive, človeške, tragične tone:

Ampak svet je nenaseljen. Zmeraj bolj nenaseljen.
In so samo še stopinje ljudi, ki izumirajo.
In okna, ki so izumrla. In pozabljene stvari,
polne izumrlega bivanja.

Vse se zdi kot izgubljeno. A tako se zdi le skozi oči pesnikove provokativne minus pozicije. Saj se v stopinjah ljudi, ki izumirajo, pojavljajo v zavesti bralca tudi stopinje ljudi, ki živijo. Podobno, seveda z nasprotnim učinkom, deluje plus pozicija. Deluje pa spet in samo v primeru, če je v območju pesmi, če ni zgolj obrazec za navduševanje. Prešernova Zdravljica ima zagotovljeno in visoko umetniško vrednost. Toda svet ne živi v soglasju z njeno željo. Ko se pesem seli v nas in mi vanjo, doživljamo tudi dvom: bo kdaj ta želja uresničena?

Zajčeva pesem ima še eno posebnost. Zelo se odpira ljubezni (Otroka reke itn.) kot najbolj temeljni možnosti za življenje. Ker pa je iskanje ljubezni organsko spojeno s celoto njegove poezije, ne more biti klasična erotika. Klasičen primer za to antiklasiko je pesnitev *Dva*. (Prodorna je oznaka Borisa Paternuja: Ljubezenski cikel *Dva* je pesnitev na témo nenehnega iskanja in nenehnega izgubljanja. Prav tako je prodorna Kermaunerjeva oznaka »ontološka fantastika«. To oznako je sicer Kermauner uporabil v zvezi z Ajdom, a jo je mogoče razumeti tudi v širšem kontekstu njegovih raziskav.) Tudi tu je v temelju nasprotje, so poti, ki že v začetku vodijo narazen. A je tudi želja po nenehnem dajanju, skoraj zahteva po žrtvovanju za ljubezen. Za pesnika, tudi v drugih pesnitvah na to témo, ni ljubezni brez žrtve. V to nista vključena le »On« in »Ona«, ampak ves svet.

Iz Zajčeve pesniške dialektike raste svet, v katerem človek preprosto mora biti. Naj se pesniku posamezni verzi zapišejo tako ali drugače, njegova pesem izpoveduje svoje moranje in vztrajanje. Lahko to označimo kot sizifovstvo, lahko pa tudi kot naravno človekovo navezanost na življenje.

Paradoks o poeziji.

Ko zdajle, kot sopotnik zelo nadarjene pesniške generacije, živim, doživljam in mislim poezijo Daneta Zajca, sem v hudi stiski. Po eni strani pritiskajo name teorije o pesništvu, po drugi, skoraj nepregledno bogastvo pesnikovih podob, prispodob, različnih pesniških misli itn. Moč pesništva je najbrž v tem, da se v nekoga naseli in mu ne da več miru. (To ne naspro-

tuje znanosti.) Tako smo odjemalci poezije nekakšni paraziti, ki neusmiljeno pijemo kri drugemu. Ali pa otroci, ki materino ljubezen kar naprej izkoriščajo, a se kasneje ta ljubezen naseli tudi vanje. Poezija človeka ne poboljša in ga ne pokvari (ni koristna ali škodljiva), omogoča pa mu njegovo notranje zračenje. Poezija je pogubna pravzaprav samo za pesnika, ker ga »zropa, zvotli«. Prešeren: Ko brez miru okrog divjam, / prijat'ljji prašajo me: kam? — Zajc: In namesto besede se skotali / kepa pepela med saje / v tvoje grlo ...

Oba pripovedujeta o muki besede, da postane poezija!

Zoper vsa pravila in pamet ne vem več, kako naj zares natančno in znanstveno precizno ugotovim poezijo Daneta Zajca, vem pa, kaj mi *pomeni*. Razlaga je racionalna prisila, pomen pa se pretaka od mezinca do lobanje. Tako sem sredi paradoksa. Nazadnje mi je vseeno ali je poezija »optimistična«, »pesimistična«, »nihilistična« itn. Poezija je namenjena ljudem, ne živalim. Nič ji ne more biti tujega, kar ni tuje človeku. Zato ima ogromen življenjski prostor. Obvladuje ga z jezikom, z močjo darovitosti in intenzivnosti tega jezika. Jezik pa se spet noče podati poljubnemu zapisovalcu verzov, ker hoče ohraniti svojo moč in svoj smisel. Zajc je o boju z jezikom marsikaj povedal tudi v svojih pesmih. Ta obrambni boj, boj brez nadutosti, mu je bil plačan. Pesnik *Glave sejavke* je (ali je bil) teoretično zoper angažirano poezijo. Najbrž zato, ker ta oznaka ni nujno povezana s poezijo, ker v nekaterih primerih poezijo tudi podcenjuje. (Pomeni tudi: ... koga v službo sprejeti, vzeti, najeti koga itn.) A vendar je v njegovi poeziji zelo prisoten pesnik in njegova vizija sveta: vije te in vrtinči.

Zajcu se je jezik podal, omogočil mu je pisati poezijo:

In ko pride murnovska kmečka nedelja,
gresta oče in sin iskat Ozko jamo.
Ampak sredi poti se oče zarije v prvo zasipnico, češ,
samo malo počakaj,
in potlej potegne sin njegovo truplo iz zemlje,
belo kot repa v decembru,
truplo, ki mu visi iz železnih zob mrliča
kot list suha beseda: Ozka jama.

»Murnovska kmečka nedelja« učinkuje na bralca najprej z močjo poezije. Preliv poezije iz sebe v drugega (v človeka) je tisti odločilni dogodek, ki je pomemben za vpliv in trajanje poezije. Znanost, recimo znanost o elektriki, je v rokah znanstvenikov, čeprav rezultate te znanosti vsi s pridom uporabljamo. Tudi poezija mora v določenem trenutku priti v roke znanstvenikov, a njen učinek na ljudi, ki z vedami o poeziji nimajo opravka, je še kar naprej neznanka. Na tisoče ljudi sprejema poezijo, a vsak posebej in najbrž tudi vsak drugače. Manjšina svoja čutenja, doživetja in spoznanja ob poeziji zapiše, večina pa molči. Večino torej predstavljajo anonimni sprejemalci, ki pa jim poezija gotovo nekaj pomeni, sicer je ne bi sprejemali. Kaj se ob poeziji v njih dogaja estetskega, moralnega, socialnega itn., to je vprašanje. Pesmi je usojeno živeti dvojno življenje. Eno v kabinetih znanosti, drugo pa v srcih in mislih ljudi. Lepo je, če je to dvojno življenje sinhrono, nujno pa ni. Prešernova poezija bo ostala poezija, dokler bo neposredno, s svojo močjo, učinkovala na ljudi. Dokler jo bodo ljudje sprejemali, jo

hoteli, se jo »polaščali«. Dokler bo živa! Kasneje bo kakopak tudi še dragocena, a le kot zanesljiv dokument med dokumenti v zgodovini naroda, kot razsvetljenstvo in duhovna vadba, ne več kot poezija.

Tudi na ta vprašanja opozarjata Zajčeva poezija in njegova misel o poeziji.

Hoja

Tomaž Šalamun

*

Tarok,
niz etra, ki kontrolira kristal.
Imena jeze,
ki jih razbije suženjstvo Venere.
Os,
tema pigmenta,
merljiva s historičnim časom barve.

*

Kot definicija,
ki zaloputne vrata kotu.
Kot tigri,
brodniki kretenj zvezd.

Tebi energija,
zlitje v kaplji.